

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องในการวิจัยความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมอุปกรณ์และชิ้นส่วนรถยนต์ของประเทศไทยได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญคือ ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ดวงกมล พรหมพิทักษ์ (2543) ได้วิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมอาหารสุนัขและแมวของไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของการผลิต การส่งออก และตลาดอาหารสุนัขและแมวของไทยในประเทศญี่ปุ่น ศึกษาความได้เปรียบเชิงแข่งขันกับประเทศคู่แข่งของอุตสาหกรรมอาหารสุนัขและแมวของไทยคือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศออสเตรเลีย ซึ่งผลการศึกษาได้ว่าประเทศไทยมีความเสียเปรียบเชิงแข่งขันกับประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศออสเตรเลียในตลาดญี่ปุ่นในอาหารสุนัขและแมวคุณภาพสูง เนื่องจากอุปสงค์มีขนาดเล็กไม่สามารถที่จะมีการผลิตให้ประหยัดต่อขนาด วัตถุดิบในการผลิตยังต้องอาศัยการนำเข้าเป็นบงอย่าง การแข่งขันภายในประเทศต่ำเพราะความต้องการภายในประเทศจะเป็นอาหารสุนัขและแมวคุณภาพต่ำ และอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องถึงแม้ว่าจะดีกว่าคู่แข่งแต่เนื่องจากการแข่งขันมีน้อยในการอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องจึงทำให้ไม่ได้เปรียบมากนัก

การตรวจเอกสารฉบับนี้พบว่า ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ (Theory of Competitive Advantage of Nations) ของ Michael E. Porter ได้ใช้ปัจจัยในการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันในด้านต่างๆ ทั้งหมด 6 ด้านคือ ด้านสถานะการผลิตในประเทศ ด้านอุปสงค์ในประเทศ ด้านอุตสาหกรรมสนับสนุนและเกี่ยวเนื่องในประเทศ ด้านกลยุทธ์โครงสร้างและสภาพการแข่งขัน ด้านเหตุสุดวิสัย และสุดท้ายด้านรัฐบาล ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถในการแข่งขันไม่ได้มาจากความได้เปรียบทางด้านราคาเพียงอย่างเดียว แต่จะมีองค์ประกอบต่างๆ สนับสนุนเกี่ยวข้องต่างดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถปรับใช้กับการวิเคราะห์ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมได้ และสามารถบอกได้ว่าสาเหตุที่ทำให้อุตสาหกรรมนี้เสียเปรียบคือ การแข่งขันภายในประเทศมีน้อย อุตสาหกรรมสนับสนุนไม่ดี และอุปสงค์มีขนาดเล็ก

สถาบันยานยนต์ (2545) ได้ทำรายงานรายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำข้อมูลอุตสาหกรรมเชิงเปรียบเทียบเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (สาขายานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์) เสนอให้กับสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรม โดยการศึกษาได้ถูกแบ่งแยกออกเป็น 4 กลุ่มอุตสาหกรรมในการวิเคราะห์ครั้งนี้ คือ อุตสาหกรรมรถบรรทุกขนาด 1 ตัน อุตสาหกรรมรถยนต์นั่ง อุตสาหกรรมรถจักรยานยนต์ และอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ และมีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์และสนับสนุนการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมในเชิงรุก สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและสภาพการแข่งขันจากภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการค้าเสรี อันจะส่งผลให้อุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์ของประเทศ มีศักยภาพการผลิตและขีดความสามารถในการแข่งขันกับประเทศอื่นได้ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยผลการวิเคราะห์ออกมาดังนี้

ด้านอุตสาหกรรมรถบรรทุกขนาด 1 ตันที่ได้ทำการเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งประเทศไทยมีความได้เปรียบอยู่ 3 ปัจจัยคือ ปัจจัยด้านแรงงานที่มีค่าแรงที่ต่ำกว่า ปัจจัยด้านตลาดภายในและภายนอกประเทศที่มีขนาดใหญ่กว่าและปัจจัยด้านการส่งเสริมจากรัฐบาลที่มีการช่วยเหลือมากกว่า โดยสิ่งที่ทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบญี่ปุ่นซึ่งควรปรับปรุงและพัฒนาเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันคือ การพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตชิ้นส่วนที่มีความซับซ้อนได้ ภาณินำเข้าชิ้นส่วนที่ไม่สามารถผลิตในประเทศและสาธารณูปโภคพื้นฐาน ด้านอุตสาหกรรมรถยนต์นั่งที่ได้ทำการเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่นและเกาหลี ซึ่งข้อได้เปรียบและสิ่งที่ควรแก้ไขก็จะมีลักษณะเหมือนกับในอุตสาหกรรมรถบรรทุก 1 ตัน ด้านอุตสาหกรรมรถจักรยานยนต์ได้ทำการเปรียบเทียบกับประเทศจีนและไต้หวัน ซึ่งไทยได้เปรียบจีนในด้านการผลิตและการบริหารจัดการ แต่ไทยเสียเปรียบไต้หวันในด้านนี้ ส่วนด้านการตลาดประเทศไทยเสียเปรียบประเทศจีนเนื่องจากมีขนาดตลาดภายในที่ยังขยายตัวได้อีกมาก แต่ได้เปรียบไต้หวันในตลาดกำลังหดตัว ส่วนในด้านรัฐบาลไทยยังขาดการสนับสนุนอุตสาหกรรมนี้และการพัฒนาเทคโนโลยีด้วยตนเองจึงทำให้เสียเปรียบทั้ง 2 ประเทศ ส่วนสาธารณูปโภคพื้นฐานไทยได้เปรียบจีน แต่เสียเปรียบไต้หวัน ด้านอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ โดยในส่วนนี้ผู้จัดทำได้แจ้งไว้ว่าข้อมูลที่นำมาทำการวิเคราะห์ไม่ครบถ้วนจึงไม่สามารถวิเคราะห์ได้ในทุกด้าน จึงนำมาแค่เพียงส่วนการบริหารจัดการการผลิตและวัตถุดิบเท่านั้น ซึ่งด้านการผลิตและการจัดการไทยจะได้เปรียบจีนแต่เสียเปรียบไต้หวัน ส่วนด้านวัตถุดิบไทยเสียเปรียบทั้งจีนและไต้หวันทั้งแหล่งวัตถุดิบ การพัฒนาเทคโนโลยีและภาณิน

จากการตรวจเอกสารชิ้นนี้พบว่า การวิจัยความสามารถเชิงแข่งขันของอุตสาหกรรมสามารถใช้ทฤษฎี ของ Porter ได้ และยังได้พบว่าความได้เปรียบของอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยเกิด

มาจากตลาดภายในขนาดใหญ่ประกอบกับปัจจัยส่งเสริมจากภาครัฐ ส่วนในด้านที่ทำให้เสียเปรียบ ก็จะเป็นเรื่องของภาษีและชิ้นส่วนที่นำมาประกอบยังไม่สามารถผลิตชิ้นส่วนที่ใช้เทคโนโลยีสูงได้เอง

Eamonn, O'Connell and McCarthy (2001) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปของไอร์แลนด์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตัดสินใจแนวทางที่เหมาะสมในการวัดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร ประเภทสัตว์น้ำ จำพวกมีเปลือก ผลิตภัณฑ์นม และอุตสาหกรรมอาหารสำเร็จรูปในไอร์แลนด์ ซึ่งผลการศึกษาได้ว่า ไอร์แลนด์อยู่ตำแหน่งที่แข็งแกร่งในการเผชิญหน้ากับกลุ่มประเทศยุโรปในอุตสาหกรรมอาหาร ในปี ค.ศ. 1994 ส่วนอาหารสำเร็จรูปอยู่ในสถานะที่แข็งแกร่งเมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกในกลุ่มสหภาพยุโรป ในปี ค.ศ. 1996 ความสามารถในการแข่งขันในการแข่งขันของอุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร ประเภทสัตว์น้ำจำพวกมีเปลือกขึ้นอยู่กับมาตรฐานวัตถุดิบที่ใช้ ผลกระทบทางเดียวกับอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์นมคือตลาดภายในประเทศ และผลกระทบหลักของอุตสาหกรรมอาหารสำเร็จรูปในการความสามารถในการแข่งขันกันกระจายสินค้าขึ้นอยู่กับ คุณภาพวัตถุดิบ จำนวนประชากร และหน่วยค้าปลีกในไอร์แลนด์

จากการตรวจเอกสารนี้พบว่า นอกจากจะใช้ ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ (Theory of Competitive Advantage of Nations) ของ Michael E. Porter ได้แล้ว ยังสนับสนุนแนวความคิดทางทฤษฎีที่สามารถอธิบายว่าสถานะการผลิตสำคัญต่อการสร้างความได้เปรียบให้กับอุตสาหกรรมได้

สมคิด แสงอารยะกุล (2539) วิเคราะห์อัตราการคุ้มครองของอุตสาหกรรมรถยนต์ในประเทศ เพื่อวิจัยโครงสร้างตลาด การผลิต และอัตราการคุ้มครองของอุตสาหกรรมรถยนต์นั่ง และรถบรรทุกขนาดเล็ก โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในการคำนวณหาอัตราคุ้มครองตามราคา อัตราการคุ้มครองที่แท้จริง และอัตราช่วยเหลือที่แท้จริงผลการวิเคราะห์พบว่า อุตสาหกรรมรถยนต์เป็นอุตสาหกรรมที่มีแนวโน้มการเจริญเติบโตสูงทั้งด้านการผลิตและการตลาด โดยรัฐบาลมีส่วนสำคัญอย่างมากในการพัฒนาอุตสาหกรรมรถยนต์โดยการใช้มาตรการต่างๆ โดยเฉพาะมาตรการภาษีอากร ซึ่งอุตสาหกรรมได้รับการคุ้มครองในระดับที่สูงมาโดยตลอด แต่จากกรอบการค้าเสรีที่มีขึ้นในปัจจุบันทำให้แนวโน้มการคุ้มครองจะลดลง

ผลการวิจัยพบว่า รัฐบาลควรลดระดับการคุ้มครองอุตสาหกรรมเป็นลำดับเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการค้าเสรี และเพื่อให้อุตสาหกรรมภายในประเทศสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างแท้จริง โดยค่อยๆ ลดอัตราภาษีศุลกากร และพัฒนาอุตสาหกรรมต่อไปเพื่อให้เป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก โดยสนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นฐานการผลิตเพื่อการส่งออก นอกจากนี้ควรมีการสนับสนุนจากรัฐบาลให้มีการ พัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยีในการผลิต เพื่อลดการนำเข้าชิ้นส่วน

จากการตรวจสอบเอกสารทำให้ทราบว่ารัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้อุตสาหกรรมรถยนต์ไทยมีการพัฒนาไม่ว่าจะเป็น การผลิตและการตลาดภายในและภายนอกประเทศ และยังทราบว่า การคุ้มครองของอุตสาหกรรมนี้อยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ซึ่งแสดงถึงว่า อุตสาหกรรมนี้ยังไม่มีประสิทธิภาพตราบดียังมีการคุ้มครองอยู่ ดังนั้นการค่อยๆ ลดการคุ้มครองลงเป็นลำดับเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบการค้าเสรี และช่วยให้อุตสาหกรรมปรับตัวให้มีประสิทธิภาพจนสามารถแข่งขันได้โดยปราศจากการคุ้มครอง

รัชนี วิวัฒนยิ่งยง (2539) ศึกษาความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมยานยนต์ (อุตสาหกรรมรถยนต์นั่งและอุตสาหกรรมรถบรรทุกขนาดเล็ก) เพื่อประเมินถึงความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศไทย โดยใช้แนวความคิดทางทฤษฎีเกี่ยวกับต้นทุนการใช้ทรัพยากร (DRC) และอัตราแลกเปลี่ยนที่แท้จริง (SER) เป็นเกณฑ์ตัดสิน โดยศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งเสริมและอุปสรรคที่มีต่อความสามารถในการแข่งขันในประเทศ โดยการเก็บข้อมูลทุกัญมิ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518-2539 แล้ววิเคราะห์เชิงพรรณนาและเชิงปริมาณ ผลการศึกษาพบว่า ค่า DRC ของอุตสาหกรรมโดยรวมเท่ากับ 26.559, 23.125, 35.827, 33.133 บาทต่อดอลลาร์ ในปี พ.ศ. 2518, 2523, 2528 และ 2533 ตามลำดับ โดยมีค่า DRC/SER เท่ากับ 1.208, 1.048, 1.216 และ 1.119 ตามลำดับโดยค่า DRC/SER ของอุตสาหกรรมมีค่ามากกว่า 1 โดยตลอดแสดงว่า อุตสาหกรรมยานยนต์ของประเทศไทยไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ

สำหรับความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมรถยนต์นั่งขนาด 1,600 ซีซี และรถปิกอัพขนาด 1 ตันปรากฏว่ารถยนต์นั่งมีค่า DRC เท่ากับ 38.375 บาทต่อดอลลาร์ และ DCR/SER 1.423 แสดงว่าอุตสาหกรรมรถยนต์นั่งในไทยไม่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ขณะที่รถปิกอัพ

มีค่า DRC เท่ากับ 27.992 บาทต่อดอลลาร์ และ DCR/SER เท่ากับ 1.038 แสดงว่าอุตสาหกรรมรถจักรยานของไทยมีความได้เปรียบอยู่บ้าง และการหาค่า DCR/SER โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจและสัมภาษณ์ผู้ประกอบการในปี พ.ศ. 2537

สรุปได้ว่าปัจจัยสนับสนุนความสามารถในการแข่งขันอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย ได้แก่ นโยบายของรัฐบาล การประหยัดจากขนาดภายใน ขนาดตลาดภายใน ตลาดส่งออก และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการแข่งขันอุตสาหกรรมรถยนต์ได้แก่ อุตสาหกรรมสนับสนุนของประเทศไทยที่มีข้อจำกัดยังคงผลิตได้แต่ชิ้นส่วนที่ไม่ซับซ้อน และทักษะแรงงานระดับสูงยังมีน้อย

การตรวจเอกสารครั้งนี้ทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปของอุตสาหกรรมยานยนต์ทั้งด้านการผลิต และการตลาด ซึ่งทำให้รู้ว่าอุตสาหกรรมยานยนต์ไทยมีการประหยัดต่อขนาดได้จากตลาดภายใน แสดงว่ายอดขายส่วนใหญ่อยู่ในประเทศ ซึ่งข้อบกพร่องอยู่ที่อุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องยังต้องอาศัยการนำเข้าอยู่บ้างและแรงงานยังมีทักษะระดับสูงน้อย

อังคณา เทียงเจริญ (2546) การส่งออกส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ภายใต้โครงการความร่วมมือทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน วัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ สภาพทางการตลาด การส่งออก และความเปรียบโดยเปรียบเทียบของสินค้าประเภทส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์จากไทยและได้หันไปยังประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ภายใต้โครงการความร่วมมืออุตสาหกรรมอาเซียน ตลอดจนนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ และวิเคราะห์ SWOT ของอุตสาหกรรมส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ของไทย

การศึกษาใช้ข้อมูลทุติยภูมิระหว่างปี พ.ศ. 2540-2545 และใช้วิธีเชิงการพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า สภาพทางการตลาด และการส่งออกของสินค้าส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ของไทยไปยังมาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนที่ลดลง แต่มีโอกาสพัฒนาได้มากขึ้น จากการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐบาลในกาพัฒนาอุตสาหกรรมให้มีศักยภาพในการผลิตและการส่งออก ซึ่งมาตรการสำคัญที่รัฐบาลดำเนินการคือ การรวมกลุ่มเศรษฐกิจภูมิภาค ทำให้มีการขยายตัวในอุตสาหกรรมส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ จึงทำให้

ประเทศไทยมีความได้เปรียบในการผลิตและการส่งออกส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ไปยังมาเลเซีย และฟิลิปปินส์ แต่ไม่มีความได้เปรียบในการส่งออกไปยังอินโดนีเซีย

การตรวจเอกสารครั้งนี้พบว่า สภาพการผลิตและการส่งออกอุตสาหกรรมส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ ประเทศไทยเป็นผู้นำในภูมิภาคอาเซียนในช่วงปี พ.ศ. 2540-2545 ซึ่งการรวมกลุ่มเศรษฐกิจอุตสาหกรรมทำให้เกิดการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และเป็นการขยายตัวของตลาดในประเทศที่รวมกลุ่มซึ่งเป็นผลดี

จากการตรวจเอกสารทั้งหมด 6 ชิ้นในครั้งนี้นี้ ได้นำข้อสรุปของแต่ละชิ้นมาทำการกำหนดการวิจัยเพิ่มเติม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถาบันยานยนต์ได้ทำการศึกษารายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำข้อมูลอุตสาหกรรมเชิงเปรียบเทียบเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (สาขายานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์) ซึ่งในส่วนของอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ของการศึกษารายงานฉบับนี้ของสถาบันยานยนต์เกิดข้อผิดพลาดในการเก็บข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ โดยข้อมูลไม่สามารถเก็บได้ตามที่ตั้งเป้าหมายได้ ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้นี้จึงนำหัวข้อนี้มาวิจัยแต่ทำการปรับปรุงแนวทางในการวิจัยโดยครอบคลุมเฉพาะในส่วนของอุตสาหกรรมชิ้นส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์เท่านั้น (ไม่นำเอาส่วนของจักรยานยนต์และรถบรรทุกมารวมดังที่สมาคมยานยนต์เคยทำเอาไว้) ทั้งนี้เนื่องจากอุตสาหกรรมรถยนต์ในประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตในการผลิตสูง มีมูลค่ายอดขายในประเทศและส่งออกต่างประเทศจำนวนมาก รวมทั้งตลาดการส่งออกที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอุตสาหกรรมชิ้นส่วนประกอบและอุปกรณ์รถยนต์ก็น่าที่จะได้รับประโยชน์เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมเชื่อมโยง

ทั้งนี้การวิจัยนี้จะเจาะจงในตลาดที่ประเทศไทยมีการส่งออกชิ้นส่วนและอุปกรณ์รถยนต์เป็นมูลค่าสูงที่สุดนั่นก็คือ ประเทศญี่ปุ่น เพื่อดูว่าสินค้าประเภทนี้ที่ประเทศไทยส่งออกไปขายในประเทศญี่ปุ่นยังสามารถรักษาส่วนแบ่งตลาดได้อยู่หรือไม่ โดยการวิเคราะห์ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบกับประเทศจีน ซึ่งมีความได้เปรียบที่เห็นได้ชัดว่าค่าแรงที่ต่ำประกอบกับระยะทางการขนส่งใกล้กว่าประเทศไทย จึงนับว่าเป็นคู่แข่งที่สำคัญ เหตุที่ไม่นำประเทศไต้หวันมารวมในการวิจัยนี้ด้วยเนื่องจากประเทศไต้หวันมีการผลิตชิ้นส่วนที่มีเทคโนโลยีสูงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งต่างกับประเทศไทยที่มีการส่งออกชิ้นส่วนที่มีลักษณะคล้ายประเทศจีน

ส่วนในงานการวิจัยอื่นๆ ที่ได้ใช้ข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นช่วงก่อนการยกเลิกการบังคับให้มีการใช้ชิ้นส่วนที่ผลิตในประเทศไทยตามจำนวนที่กำหนด จึงเป็นได้เพียงข้อมูลประกอบและสมควรที่จะทำการวิจัยเพิ่มเติมถึงผลกระทบจากผลของการทำพันธะสัญญาการค้าเสรีนี้

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ (Theory of Competitive Advantage of Nations) ของ Michael E. Porter (Porter, 1998: 69-130) ได้กล่าวไว้ว่าเมื่อบริษัทใดบริษัทหนึ่งจะประสบความสำเร็จในธุรกิจระหว่างประเทศ หรือมีความสามารถในการแข่งขันกับคู่แข่งในตลาดโลกได้ ก็ต่อเมื่อมีความได้เปรียบด้านการแข่งขันของประเทศสอดคล้องและส่งเสริมกับข้อได้เปรียบระหว่างประเทศของบริษัทนั้น แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันของประเทศไม่สอดคล้องและส่งเสริม บริษัทนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จในธุรกิจระหว่างประเทศ หรือสูญเสียความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดการวิเคราะห์ทางด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ ตามระบบเพชร (ภาพที่ 1) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ ๑. สถานะปัจจัยการผลิต ๒. สถานะอุปสงค์ ๓. อุตสาหกรรมสนับสนุนและเกี่ยวเนื่องในประเทศ และ ๔. โครงสร้างและสภาพการแข่งขันในประเทศของบริษัท ซึ่งทั้ง 4 ปัจจัยนี้จะส่งผลเชื่อมโยงกันและกันจนก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันต่อประเทศนั้น

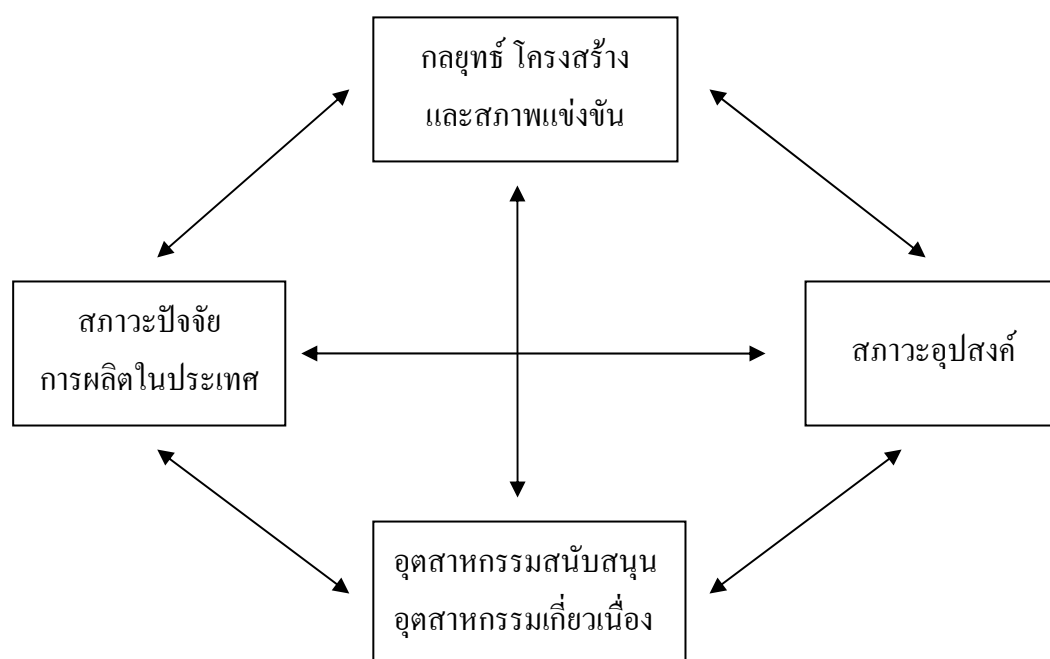
1. สถานะปัจจัยการผลิตในประเทศ (Factor Condition) ปัจจัยการผลิตในประเทศจะเป็นตัวกำหนดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ ซึ่งจะหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ประเทศนั้นมี (Factor Endowment) และมีผลเกี่ยวข้องกับการผลิตของผู้ผลิตภายในประเทศในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน โดยปัจจัยการผลิตแบ่งเป็น 5 ประเภทได้แก่

1.1 ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) หมายถึง ปริมาณแรงงาน คุณภาพหรือทักษะของแรงงาน ค่าแรงของแรงงาน และการจัดการทางด้านทรัพยากรบุคคลของบุคลากรตั้งแต่ระดับล่างถึงระดับสูงสุดในทุกสาขาอาชีพ

1.2 ทรัพยากรกายภาพ (Physical Resources) หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ และคุณภาพของทรัพยากร รวมถึงต้นทุนหรือมูลค่าของทรัพยากร ทรัพยากรกายภาพในที่นี้จะหมายถึง ที่ดิน น้ำ และพลังงานธรรมชาติ (Power Sources) อื่นๆ นอกจากลักษณะคุณภาพของทรัพยากรกายภาพ

ข้างต้นแล้วที่ตั้ง (Location) และขนาด (Geographic Size) ก็มีความสัมพันธ์กับผู้ผลิตในประเทศและตลาด เพราะว่าที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรจะเกี่ยวข้องกับต้นทุนทางด้านการขนส่ง (Transportation Cost) และจะส่งผลกระทบต่อต้นทุนของผู้ผลิตได้

1.3 ทรัพยากรความรู้ (Knowledge Resources) หมายถึง ทรัพยากรที่เกิดจากการสร้างสรรค์ พัฒนาและฝึกอบรม จะพบมากในปัจจุบันที่มีทักษะเฉพาะ เช่น นักวิทยาศาสตร์ วิศวกร นักการตลาด และเจ้าหน้าที่เทคนิค เป็นต้น การพัฒนาทางความรู้จะเกิดจากการสนับสนุนของภาครัฐบาลและเอกชน ซึ่งรวมถึง แหล่งทรัพยากรความรู้ ได้แก่ สถานการณ์ศึกษาต่างๆ มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัย สำนักงานสถิติและสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ โดยประเทศใดก็ตามที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรด้านนี้มาก มีนโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสนับสนุน ประเทศนั้นก็จะมีความสามารถในการพัฒนาและการแข่งขันกับประเทศต่างๆ ได้

ภาพที่ 2.1 ตัวแปรความได้เปรียบของประเทศตามแนวคิดของ Porter

ที่มา: Porter, 1990: 72

1.4 ทรัพยากรเงินทุน (Capital Resources) หมายถึง จำนวนและต้นทุนในการจัดหาและได้มาซึ่งเงินทุน ประเทศใดก็ตามที่มีแหล่งเงินทุนในประเทศที่มีต้นทุนต่ำ อัตราดอกเบี้ยต่ำ ความมั่นคงของแหล่งเงินในประเทศ รวมถึงปริมาณเงินทุนที่เพียงพอในประเทศ จะทำให้ผู้ผลิตใน

ประเทศนั้นมีความได้เปรียบเหนือกว่าประเทศที่มีข้อจำกัดทางด้านเงินทุน เนื่องมาจากการได้มาซึ่งเงินทุนจะรวมเป็นต้นทุนในการผลิต หากต้นทุนนี้มีราคาแพงจะส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตที่สูงตามไปด้วย เงินทุนที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ให้กับอุตสาหกรรม ซึ่งเงินทุนมีหลากหลายประเภท เช่น เงินกู้ที่มีหลักประกัน เงินกู้ที่ไม่มีหลักประกัน และเงินทุนจากผู้ลงทุน

1.5 โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructures) หมายถึง ประเภท ลักษณะ และต้นทุนการใช้โครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขัน รวมถึงระบบการขนส่ง ระบบโทรคมนาคม ระบบไปรษณีย์ ระบบธนาคาร สาธารณสุข และยังรวมถึงการเคหะและสถาบันทางสังคม ซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตและการดึงดูดให้คนทำงานในประเทศนั้นๆ

2. สภาพอุปสงค์ (Demand Condition) สภาพอุปสงค์ภายในมีอิทธิพลอย่างใกล้ชิดกับอุตสาหกรรม ซึ่งอุปสงค์จะส่งผลต่อการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) ในอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันในอุตสาหกรรม โดยแบ่งเป็น 3 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยที่หนึ่ง ส่วนประกอบหรือพฤติกรรมความต้องการของอุปสงค์ภายในประเทศ ปัจจัยที่สองขนาดและการเติบโตของอุปสงค์ภายในประเทศ และปัจจัยที่สามกลไกการเคลื่อนย้ายไปยังต่างประเทศ โดยสองปัจจัยหลังก่อให้เกิดปัจจัยแรก โดยด้านคุณภาพของอุปสงค์เป็นส่วนสำคัญมากกว่าการวิเคราะห์ในด้านปริมาณ

2.1 ส่วนประกอบอุปสงค์ภายในประเทศ (Home Demand Composition) รูปแบบการตอบสนองต่ออุปสงค์ในประเทศ ซึ่งอุตสาหกรรมในประเทศสามารถรับรู้พฤติกรรมผู้บริโภคในประเทศได้ดีกว่า จากการที่สามารถตอบสนองอุปสงค์เหล่านี้จะทำให้อุตสาหกรรมเกิดการเรียนรู้และสามารถประหยัดต่อขนาดได้ และการที่ต้องตอบสนองความต้องการให้ได้ตามมาตรฐานที่ผู้ซื้อตั้งไว้จะทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี

2.2 ขนาดและรูปแบบการเติบโตของอุปสงค์ภายในประเทศ (Demand Size and Pattern of Growth) ขนาดและรูปแบบการเจริญเติบโตสามารถทำให้คาดการณ์ ขนาดของอุปสงค์ในอนาคตได้ ซึ่งขนาดของตลาดภายใน ถ้าตลาดในประเทศมีขนาดใหญ่ ซึ่งแสดงถึงความสามารถรองรับการผลิตได้มาก ย่อมก่อให้เกิดการลดต้นทุนต่อหน่วยจนเกิดการประหยัดต่อขนาด และผู้ผลิตยังสามารถลดต้นทุนต่อหน่วยจากการสะสมความชำนาญในการผลิต (Learning Curve) อีกด้วย นอกจากนี้ยังกระตุ้นให้มีการลงทุนเพิ่มและการพัฒนาเทคโนโลยี ดังนั้นตลาดที่ใหญ่จึงก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขัน

จำนวนกลุ่มผู้ซื้อ การที่มีจำนวนกลุ่มผู้ซื้อหลากหลายสร้างแรงกดดันให้มีการสร้างนวัตกรรมใหม่ และการแข่งขันเพื่อให้มีการพัฒนา เพราะจำนวนกลุ่มผู้ซื้อจะกระตุ้นให้มีการลงทุน และการเข้ามาของผู้ประกอบการใหม่ในอุตสาหกรรม ซึ่งจะทำให้ผู้ประกอบการเดิมไม่สามารถใช้อำนาจผูกขาดครอบงำผู้ซื้อได้

อัตราการเจริญเติบโต การเจริญเติบโตที่เร็วจะส่งเสริมให้อุตสาหกรรมนั้นพัฒนาเทคโนโลยีที่เร็วกว่าและลดความเสี่ยงที่จะลงทุนในอุตสาหกรรมเพิ่ม

อุปสงค์ในประเทศเกิดขึ้นก่อนประเทศอื่น อุตสาหกรรมที่จะได้รับความได้เปรียบเชิงแข่งขันก็ต่อเมื่อ เกิดอุปสงค์ภายในประเทศก่อนจึงเปลี่ยนไปยังอุปสงค์สากล

การอึดตัวก่อนของอุปสงค์ การที่เกิดการอึดตัวก่อนนั้น ส่งผลให้อุตสาหกรรมนั้นเร่งการคิดค้นและพัฒนาสิ่งใหม่ๆ เนื่องจากการอึดตัวทำให้ต้องลดราคาสินค้าและมีการแข่งมากขึ้น

2.3 กลไกการเคลื่อนย้ายไปยังต่างประเทศ (Internationalization of Domestic Demand) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าขนาดและรูปแบบการเจริญเติบโตของอุปสงค์ในประเทศเป็นฐานของความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศ ซึ่งสามารถขยายความได้เปรียบนี้ ที่จะส่งผลต่อพฤติกรรม ระยะเวลาและแรงกระตุ้นในการลงทุน โดยการเปลี่ยนจากอุปสงค์ภายในให้เปลี่ยนไปสู่นานาชาติ

3. อุตสาหกรรมสนับสนุนและอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง (Related and Support Industries)

การที่ประเทศมีอุตสาหกรรมสนับสนุนและอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องที่มีคุณภาพก่อให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันให้กับอุตสาหกรรมนั้น โดยความได้เปรียบเชิงแข่งขันเกิดขึ้นได้ดังนี้

3.1 ความได้เปรียบในอุตสาหกรรมสนับสนุน การแข่งขันกันของอุตสาหกรรมสนับสนุนภายในประเทศสามารถทำให้เกิดความได้เปรียบในอุตสาหกรรมต่อเนื่องได้ เช่น การมีประสิทธิภาพ การผลิตก่อน ความรวดเร็ว และต้นทุนที่ต่ำ ซึ่งการที่อุตสาหกรรมสนับสนุนมีการคิดนวัตกรรมและการพัฒนาการผลิตให้สูงขึ้นก็จะเกิดความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในความได้เปรียบขึ้นในทั้ง 2 อุตสาหกรรม ในบางครั้งอุตสาหกรรมสนับสนุนก็จะได้รับความร่วมมือในการถ่ายทอดความสามารถในด้านต่างๆ เพื่อยกระดับและเพิ่มความได้เปรียบขึ้น เช่น อุตสาหกรรมการผลิตเกิดปัญหา ขอบกพร่องขึ้น ดังนั้นถ้าอุตสาหกรรมที่สนับสนุนเข้ามาร่วมการแก้ปัญหาหารวมกันจะเกิดประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการแก้ปัญหา ทั้งนี้ยังรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีกันด้วย

3.2 ความได้เปรียบในอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่อง อุตสาหกรรมกรรมเกี่ยวเนื่องจะมีความสัมพันธ์และดำเนินการรวมกันในการสร้างมูลค่าเพิ่ม เมื่อการแข่งขันทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยี การผลิต การกระจายสินค้า การตลาด และการบริการ ดังนั้นการที่อุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องในประเทศประสบความสำเร็จระดับประเทศจะทำให้เกิดการไหลหรือการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีกันอย่างเช่นอุตสาหกรรมสนับสนุน ซึ่งความใกล้ชิดกันในประเทศจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่ง่ายกว่าการถ่ายทอดจากต่างประเทศ

4. กลยุทธ์ โครงสร้างและสภาพแข่งขันของบริษัท (Firm Strategy, Structure and Rivalry) ความได้เปรียบเชิงแข่งขันเกิดจากการจัดการและการบริหารองค์กรที่ดี เป้าหมาย กลยุทธ์ และแนวทางในการจัดการองค์กร ความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศนี้ต้องประกอบด้วย ส่วนผสมที่ลงตัวของแนวทางและแห่งกำหนดความได้เปรียบในอุตสาหกรรมสำคัญ ลักษณะของกลุ่มแข่งในประเทศมีส่วนทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาและโอกาสในการที่จะประสบความสำเร็จในระดับชาติ

4.1 กลยุทธ์และ โครงสร้างของบริษัท (Firm Strategy and Structure of Domestic Firms) การบริหารจัดการในองค์กรที่ประสบความสำเร็จในแต่ละประเทศไม่จำเป็นต้องมีลักษณะที่เหมือนกัน แต่จะเกิดจาก ประสบการณ์และการแนวทางภายใต้สภาพแวดล้อมของประเทศนั้นๆ

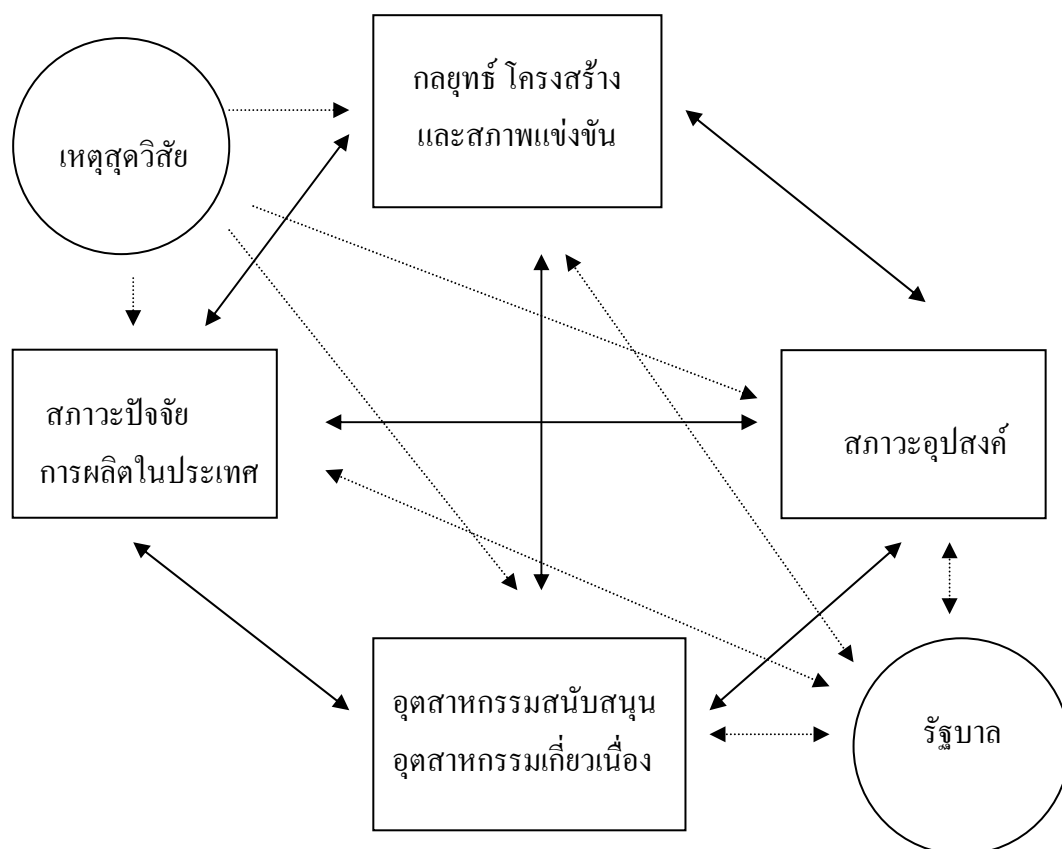
4.2 คู่แข่งภายในประเทศ (Domestic Rivalry) คู่แข่งที่มีความแข็งแกร่งมักสร้างความได้เปรียบเชิงแข่งขันในอุตสาหกรรม แต่การแข่งขันกันมักจะเป็นข้อถกเถียงกันว่าเป็นการสิ้นเปลืองทรัพยากร เพราะว่าการแข่งขันจะนำไปสู่การทำงานที่ซ้ำซ้อนและเป็นอุปสรรคต่อการผลิตให้ประหยัดต่อขนาดได้ ดังนั้นทางเลือกที่ดีที่สุดคือลดการแข่งขันภายในประเทศลง โดยการเลือกผู้ที่แข็งแกร่งที่สุดแล้วควรรวมกันให้มีการผลิตที่ประหยัดต่อขนาดได้ เพื่อเปลี่ยนการแข่งขันเป็นการแข่งขันระหว่างประเทศ แต่การแข่งขันภายในประเทศก็ยังมีผลสำคัญเนื่องจากว่าการแข่งขันในประเทศสำหรับอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่ง จะทำให้อุตสาหกรรมนั้นประสบความสำเร็จในตลาดระหว่างประเทศสูงจากการที่มีแรงกดดันให้พัฒนาอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการแข่งขันกันในประเทศไม่ได้เป็นการแข่งขันทางด้านราคาเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการแข่งขันด้านเทคโนโลยี อันเป็นสิ่งที่ได้เปรียบที่ดีกว่าในระยะยาว การแข่งขันส่งผลให้เกิดการหาตลาดเพิ่มเพื่อลดต้นทุนจากการผลิตในปริมาณมาก และการแข่งขันจะทำให้เกิดการนำทรัพยากรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงที่สุด

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นปัจจัยภายในอุตสาหกรรมที่บ่งเกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศแต่อย่างไรก็ดี Porter ก็ได้เสริมแนวความคิดที่ให้ความสำคัญอีก 2 ตัวแปร ที่จะส่งผลกระทบต่อตัวแปรทั้ง 4 ดังภาพที่ 2 ที่แสดงโดยเส้นปะที่สัมพันธ์กับตัวแปร

5. เหตุสุตวิสัย (The Role of Chance) เหตุการณ์ที่นอกเหนือความควบคุมของบริษัทต่างๆ ในอุตสาหกรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจจะทำให้เกิดความได้เปรียบเชิงแข่งขันเพิ่มขึ้นหรือลดลงก็ได้ เช่น เกิดนวัตกรรมใหม่ ไม่มีการพัฒนานวัตกรรมต่อ เกิดความผันผวนบางอย่างไม่ว่าจะเป็นราคาน้ำมัน ดอกเบี้ยเงินกู้ หรืออัตราแลกเปลี่ยนเงินตราระหว่างประเทศ อุปสงค์ของสินค้ามีความผันผวน กฎข้อบังคับในการนำเข้าของประเทศคู่ค้า สงคราม ฯลฯ

เหตุสุตวิสัยมีความสำคัญมากเนื่องจากเป็นสิ่งที่กระทบต่อความได้เปรียบเชิงแข่งขันที่เกิดขึ้น ทั้งนี้สิ่งเหล่านี้อาจจะไม่ได้กระทบต่อความสามารถในการแข่งขันโดยตรง แต่ผลอาจจะทำให้เกิดคู่แข่งขึ้นและอาจจะนำไปสู่การเกิดอุตสาหกรรมใหม่ที่มีความได้เปรียบเชิงแข่งขันจากการเกิดเหตุสุตวิสัยขึ้น

6. รัฐบาล (The Role of Government) รัฐบาลเป็นตัวแปรที่กำหนดความได้เปรียบเชิงแข่งขัน ทั้ง 4 ด้านโดยสามารถส่งเสริมหรือขัดขวางข้อได้เปรียบเชิงแข่งขันของประเทศได้ ซึ่งกระทำได้โดยผ่านนโยบายต่างๆ แต่ในการแข่งขันในปัจจุบันพบว่าภาครัฐมีบทบาทสำคัญต่อความสามารถในการแข่งขันในอุตสาหกรรมโดยรัฐบาลจะมีอิทธิพลกับตัวแปรหลักทั้ง 4 ตัว หรือตัวแปรทั้ง 4 จะส่งผลสู่รัฐบาลให้มีการปรับเปลี่ยน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นแบบใดความสัมพันธ์จะเป็นได้ทั้งทางบวกและลบ

ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของระบบเพชรสมบูรณ์ตามแนวคิดของ Porter

ที่มา: Porter, 1998: 127